

УДК 336.764.1

Стельмашук А.М.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і аудиту
Хмельницького економічного університету*

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ І ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано методичні засади оцінки сучасного стану і визначення стратегії розвитку та підвищення ефективності використання основних засобів м'ясопереробних підприємств. Визначено, що основою подальшого розвитку м'ясопереробних підприємств мають стати дії щодо технологічного оновлення та структурної перебудови їх виробництва. Стратегічна інноваційна діяльність підприємств м'ясопереробної промисловості АПК має бути спрямована в бік удосконалення структури, основних засобів і технології виробництва, підтримки високих темпів розвитку й рівня прибутковості.

Ключові слова: м'ясопереробні підприємства, основні засоби, ефективність використання, стратегія, методичні засади.

Стельмашук А.М. СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ И ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ МЯСОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье обоснованы методические основы оценки современного состояния и определение стратегии развития и повышения эффективности использования основных средств мясоперерабатывающих предприятий. Определено, что основой дальнейшего развития мясоперерабатывающих предприятий должны стать действия по технологическому обновлению и структурной перестройке их производства. Стратегическая инновационная деятельность предприятий мясоперерабатывающей промышленности АПК должна быть направлена в сторону усовершенствования структуры, основных средств и технологии производства, поддержания высоких темпов развития и уровня доходности.

Ключевые слова: мясоперерабатывающие предприятия, основные средства, эффективность использования, стратегия, методические основы.

Stelmashchuk A.M. STRATEGY OF DEVELOPMENT AND IMPROVEMENT OF THE EFFICIENCY OF APPLICATION OF THE MAIN INSTRUMENTS OF MEAT PROCESSING PLANTS

In the article the methodological principles of assessment of the current state and determine the development strategy and improving the efficiency of vehicles meat processing plants. Determined that the basis for further development of meat processing enterprises have become actions on technological modernization and restructuring of production. Strategic innovation activities of enterprises meat processing industry APC should be directed toward improving the structure, fixed assets and technology, support and development of high rates of return.

Keywords: meat processing companies, fixed assets, efficiency, strategy, methodology.

Постановка проблеми. Найбільш чутливою до кризових умов господарювання опинилась переробна галузь АПК, зокрема підприємства м'ясопереробної промисловості, які забезпечують населення необхідними продуктами життєдіяльності. Причина складності проведення необхідних економічних реформ полягає у відсутності науково-обґрунтованого вектору стратегії розвитку підприємств м'ясопереробної галузі. Сучасний кризовий стан м'ясопереробної галузі визначає термінову необхідність пошуку шляхів подолання підприємствами кризи з метою стабілізації стану та забезпечення розвитку.

Невід'ємною і особливо важливою частиною м'ясопереробного, як і будь якого іншого підприємства, є основні засоби. Від рівня їх збалансованого розвитку і ефективності використання залежать важливі показники діяльності підприємства, зокрема такі як фінансово-економічний стан і конкурентоздатність на ринку. Враховуючи, що проблема підвищення ефективності використання основних засобів є центральною в період переходу України до цивілізованих ринкових відносин та маючи ясне уявлення про роль основних засобів у виробничому процесі, чинниках, що впливають на використання основних засобів, необхідно виявити методи, напрями, за допомогою яких підвищується ефективність використання основних засобів і виробничих потужностей підприємства, що забезпечує зниження витрат виробництва і зростання продуктивності праці.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних учених значний внесок у розробку теорії капіталу і практики підвищення

ефективності відтворення та використання основного капіталу зробили А. Сміт, Д. Рікардо, Ж. Сей, К. Маркс, А. Маршалл, А. Картер, Дж. Кендрік. Проблема ефективного використання основних фондів і виробничих потужностей підприємств займає чільне місце в дослідженнях таких українських економістів, як В. Андрійчук, В. Антонюк, М. Герасимчук, І. Лукінов, Б. Кваснюк, М. Чумаченко, А. Чухно, А. Золотарьов, В. Ключко, Г. Одинцова, П. Орлов, М. Хохлов, І. Волик, І. Швець та інших. Проблеми розвитку виробничого потенціалу м'ясопереробної галузі досить широко висвітлені в наукових працях А.Н. Богатирьова, Л.Е. Дяченко, Н.І. Левчука, Л.Б. Ліпатова, С.А. Новікової, В.М. Пасічного, П.Т. Саблука та інших.

Вивчення наукових праць доводить, що ряд важливих аспектів стосовно розвитку м'ясопереробних підприємств у наукових працях розроблені недостатньо. Не в повній мірі розкрито питання подальшого розвитку м'ясопереробних підприємств у нестабільних умовах зовнішнього середовища та формування і реалізації стратегії розвитку підприємств зазначеної галузі.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування методичних засад оцінки сучасного стану і визначення стратегії розвитку та підвищення ефективності використання основних засобів м'ясопереробних підприємств.

Виклад основних результатів дослідження. У сучасних умовах розвитку ринкового середовища та зростаючої ролі управління виникає необхідність стратегічного підходу до розвитку і підви-

щення ефективності використання основних засобів м'ясопереробних підприємств. Стратегія підприємства – це генеральна комплексна програма дій, яка визначає пріоритети і формулює цілі та основні шляхи для їх досягнення. Розробка стратегій підприємств – це досить складний і тривалий процес, враховуючи постійну переоцінку і періодичну перевірку вибраних цілей, аналізуючи при цьому стан середовища діяльності самого підприємства.

Дослідженням встановлено, що для оцінки рівня ефективності використання і розвитку основних засобів м'ясопереробного підприємства доцільно використовувати систему таких показників: показники, які характеризують технічний стан (відтворення) основних засобів; узагальнюючі показники використання основних засобів; часткові показники використання основних засобів.

Сукупність резервів підвищення використання основних засобів виробництва може бути визначена за такими групами: технічне вдосконалення засобів праці; збільшення тривалості роботи машин та обладнання; покращення організації та управління виробництвом.

Для характеристики стану і використання основних засобів переробних підприємств застосовують чотири групи показників:

- показники технічного стану та руху основних засобів (коефіцієнти зносу, придатності, оновлення, вибуття);

- показники завантаження основних засобів (коефіцієнти екстенсивного, інтенсивного та інтегрального використання);

- показники технічного оснащення підприємства (фондооснащеність, фондоозброєність та енергоозброєність праці);

- показники ефективності використання основних засобів (фондовіддача, фондомісткість, рентабельність основних засобів) [1, с. 89-90].

Наведені сучасні підходи до оцінки сучасного стану та визначення ефективності використання основних засобів досить різні, але в переважній більшості ґрунтуються на одних оціночних показниках, які слід розглядати як три підсистеми:

- 1) показники, які характеризують технічний стан (відтворення) основних засобів;

- 2) узагальнюючі показники використання основних засобів;

- 3) часткові показники використання основних засобів.

Для забезпечення нормальних умов здійснення виробничого процесу та підвищення його ефективності основні засоби мають бути у відповідному технічному стані, який оцінюють на підставі таких показників, як коефіцієнт зносу та коефіцієнт придатності.

Коефіцієнт зносу показує, яка частина вартості основних засобів перенесена на готову продукцію (списана на витрати діяльності в попередніх періодах). Він розраховується як відношення зносу основних засобів підприємства (суми амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання) на певну дату до первісної (переоціненої) їх вартості на ту ж дату.

Коефіцієнт придатності – показник, зворотний до коефіцієнта зносу. Він показує, яка частина основних засобів придатна для експлуатації в процесі здійснення господарської діяльності (не перенесена на готову продукцію), і обчислюється як відношення залишкової вартості основних засобів підприємства на певну дату до їх первісної (переоціненої) на ту ж дату [6, с. 163].

Коефіцієнт оновлення основних засобів характеризує інтенсивність введення в дію нових основних засобів. Він показує частку введених основних засобів за визначений період у загальній вартості основних засобів на кінець звітного періоду [4, с. 441].

Коефіцієнт вибуття основних засобів характеризує рівень інтенсивності їх вибуття зі сфери виробництва. Коефіцієнти вибуття та придатності якнайтісніше залежать від темпів оновлення основних засобів: чим більше коефіцієнт вибуття наближається до коефіцієнта оновлення, тим нижчим є рівень зносу основних засобів і кращим їх технічний стан.

Коефіцієнт приросту основних засобів характеризує рівень приросту основних засобів або окремих його груп за певний період [4, с. 442-443].

Необхідно також розрізняти дві форми оновлення основних засобів – екстенсивну та інтенсивну. Екстенсивне оновлення характеризує темпи збільшення обсягу експлуатованих основних засобів. Інтенсивне оновлення передбачає заміну діючих основних засобів новими, більш ефективними. Проте процес виведення з експлуатації застарілих та спрацьованих основних засобів не можна ототожнювати з інтенсивним оновленням діючих засобів праці.

Реальний господарський оборот охоплює не лише введення в дію нових і виведення з експлуатації спрацьованих засобів, а й передачу певної їхньої частини з балансу одного підприємства на баланс іншого [3, с. 115-116].

Для узагальнюючої характеристики ефективності використання основних засобів у першу чергу використовується показник фондовіддачі, який показує величину вартості виготовленої продукції, що припадає на 1 гривню вартості основних засобів. Зростання фондовіддачі є позитивною тенденцією в діяльності підприємства. Для підвищення фондовіддачі необхідно нарощувати обсяги виробництва продукції за рахунок більш інтенсивного використання основних засобів і знижувати середньорічну вартість цих засобів за рахунок ліквідації зношених, мало продуктивних і не використовуваних у виробництві [7, с. 159].

Фондомісткість є показником, оберненим до фондовіддачі. Вона характеризує, яка частина середньорічної вартості основних засобів припадає на 1 грн. випущеної підприємством продукції.

Рентабельність основних засобів характеризує, яка частка прибутку підприємства припадає на 1 грн. середньорічної вартості основних засобів [1, с. 98].

Забезпеченість підприємства основними засобами характеризується показниками фондоозброєності праці та технічної озброєності праці. Фондоозброєність праці розраховується як відношення середньої вартості основних виробничих засобів основного виду діяльності до кількості робітників у найбільшу зміну або до їх середньооблікової чисельності.

Рівень технічної озброєності праці розраховується як відношення середньої вартості активної частини основних засобів до кількості робітників у більш численну зміну або до їх середньооблікової чисельності [4, с. 445].

Підсистема часткових показників ефективності використання основних виробничих засобів включає: коефіцієнти екстенсивного, інтенсивного й інтегрального використання обладнання; коефіцієнт змінності роботи устаткування.

Рівень використання обладнання за часом (рівень екстенсивного використання обладнання) характеризується системою показників – коефіцієнтів вико-

ристання, які визначаються як відношення фактично відпрацьованого обладнанням часу до загального фонду часу.

Аналіз таких коефіцієнтів у динаміці за кілька звітних періодів дає змогу встановити тенденцію зміни рівня використання обладнання в часі.

Рівень використання потужності обладнання, його продуктивність (рівень інтенсивного використання обладнання) здебільшого характеризують коефіцієнтом інтенсивності завантаження, який обчислюють як відношення фактичного випуску продукції за одну машино-годину до планового її випуску.

Коефіцієнт інтегрального використання устаткування розраховується як добуток коефіцієнтів екстенсивного та інтенсивного використання обладнання [6, с. 173-174].

Найбільш важливим у практиці аналітичної роботи підприємств є коефіцієнт змінності роботи устаткування і обладнання. У найбільш поширеному вигляді його визначають як відношення суми машино-змін, відпрацьованих протягом доби до загальної кількості машин, наявних у даному підрозділі [9, с. 80].

Для підприємств надзвичайної гостроти набула проблема підвищення коефіцієнта змінності роботи виробничого устаткування. В Україні цей показник нині є невисправдано низьким і свідчить про наявність достатньо великих резервів кращого використання знарядь виробництва і праці. Тому найважливішим показником підвищення рівня ефективності використання основних засобів підприємства є зростання обсягів виробленої ним продукції (виконаних робіт, наданих послуг).

Одним з головних стратегічних факторів підвищення ефективності основних засобів є їх оновлення та технічне вдосконалення на інноваційній основі. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу дає змогу підвищити рівень механізації та автоматизації виробництва, продуктивності праці робітників, сприяє економії матеріальних витрат, підвищує культуру та безпеку виробництва.

Значними резервами підвищення ефективності використання основних засобів є збільшення тривалості роботи машин та механізмів. Основними причинами цілозміних та цілодобових простоїв обладнання є неузгодженість пропускної спроможності окремих цехів і дільниць; незадовільна організація технічно-профілактичного обслуговування та ремонту устаткування, відсутність стабільності в забезпеченні робочих місць сировиною, матеріалами, електроенергією, комплектуючими виробами, оснащенням тощо [1, с. 104-105]. Для вирішення існуючої проблеми необхідно підвищувати рівень напруженості та інтенсивності виробництва за рахунок запровадження системи відповідних заходів.

Усю сукупність технічних, організаційних та економічних заходів щодо кращого використання основних засобів підприємства можна умовно поділити на дві групи: 1) збільшення екстенсивного завантаження – збільшення масштабів виробництва; 2) підвищення інтенсивного навантаження – зростання рівня продуктивності виробництва і праці.

Для реалізації визначених напрямів підвищення ефективності використання основних засобів переробних підприємств АПК необхідно запровадити достатні економічні стимули – побудову механізму оплати праці залежно від кінцевих результатів виробництва; більш гнучку амортизаційну та інвестиційну політику; державну підтримку великих інвестиційних проектів тощо.

Стратегічним напрямом розвитку і підвищення ефективності використання основних засобів м'ясопереробних підприємств є використання інноваційної політики в процесі їх модернізації у відповідності до євростандартів. Відомо, що лише 15% переробних підприємств розвиваються ефективно, що явно недостатньо для економічного піднесення української економіки. Тільки 6% продукції української харчової промисловості може конкурувати на світових ринках. Тому, якщо не будуть проведені комплексні інноваційні перетворення економічних механізмів підвищення ефективності використання основних засобів, то в найближчі роки варто очікувати повного занепаду галузі, що відволікає ресурси від ефективної інноваційної діяльності.

Дослідженням питань сутності і напрямів інноваційного розвитку підприємств займається ряд вітчизняних вчених. Як свідчать їх наукові результати, існують різні трактування сутності основних положень, ведуться наукові дискусії.

Так, відомий дослідник С.М. Ілляшенко, трактує інноваційний розвиток у сфері формування ресурсного потенціалу підприємства як «...процес господарювання, що спирається на безупинні пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств у мінливих умовах зовнішнього середовища в рамках обраної місії та прийнятної мотивації діяльності і який пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту» [5].

За визначенням Л.І. Федулової [11], інноваційний розвиток – «це незворотній процес переходу з одного стану в інший, який характеризується сукупністю змін, обумовлених впровадженням інноваційних перетворень, що приводять до формування нових властивостей системи, зміни її якісного стану, зростання здібностей, компетенцій, потенціалу та рівня ефективності її діяльності, укріплення системи, а також формування здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього та внутрішнього середовища».

Дослідник Л.М. Борщ характеризує інноваційний розвиток в агропромисловій сфері як комплексне використання наукоємних факторів виробництва в технологічній, організаційній, економічній та управлінській діяльності для забезпечення стійкої конкурентоспроможності продукції АПК на внутрішніх та зовнішніх ринках [2].

Немає серед дослідників однастайності у визначенні напрямів інноваційного розвитку. Одні автори [5] поділяють напрями інноваційного розвитку на: збалансований (визначається поступовим характером інноваційних зрушень), наступаючий (ситуація швидких кардинальних змін), захищаючий (з метою підвищення рівня конкурентоспроможності до позицій лідера ринку), абсорбуючий (імітація інноваційних перетворень). Група інших дослідників виділяє внутрішній та зовнішній напрями, які, у свою чергу включають легітимний, нелегітимний, цілеспрямований його види [10].

Існують також пропозиції визначати організаційно-управлінський, ресурсний, торгово-технологічний, концептуально-форматний, та продуктовий напрями інноваційного розвитку підприємств [8].

Проведений аналіз наукових результатів досліджуваної проблеми показує, що дослідники використовували різні методичні підходи до вивчення поставлених питань, чим забезпечили проведення комплексного дослідження за всіма факторами та впливовими ознаками.

Стратегічна інноваційна діяльність підприємств м'ясопереробної промисловості має бути спрямована

в бік інноваційної продукції та засобів виробництва, що належать до процесних виробничих інновацій та забезпечують вироблення інноваційної продукції харчування. Тому методологічне забезпечення реалізації інноваційного потенціалу м'ясопереробних підприємств має базуватися на сформованій системі цільових показників, які відповідають обраним стратегічним підходам та концепції реалізації їх інноваційного потенціалу.

Висновки з проведеного дослідження. Важливою частиною м'ясопереробного, як і будь якого іншого підприємства, є основні засоби, від рівня збалансованого розвитку і ефективності використання яких залежать кінцеві результати діяльності підприємства.

У сучасних умовах розвитку ринкового середовища та зростаючій ролі управління обґрунтовано необхідність стратегічного підходу до розвитку і підвищення ефективності використання основних засобів м'ясопереробних підприємств. Визначено, що стратегія переробного підприємства – це комплексна програма дій, яка визначає пріоритети і формулює цілі та основні шляхи для їх досягнення в умовах сучасного та передбачуваного середовища діяльності підприємства.

Встановлено, що для оцінки рівня ефективності використання і розвитку основних засобів м'ясопереробного підприємства доцільно використовувати систему таких показників: показники, які характеризують технічний стан (відтворення) основних засобів; узагальнюючі та часткові показники використання основних засобів. Виявлення резервів підвищення використання основних засобів виробництва запропоновано здійснювати за такими напрямками дослідження: технічне вдосконалення засобів праці; збільшення тривалості роботи машин та обладнання; покращення організації та управління виробництвом.

Визначено, що основою подальшого розвитку м'ясопереробних підприємств мають стати дії щодо технологічного оновлення та структурної перебудови їх виробництва. Необхідно позбутися відсталості технічної бази підприємств м'ясопереробної промис-

ловості, шляхом їх техніко-технологічного переозброєння. Це дозволить розширити внутрішній і зовнішній ринок продукції та поліпшити фінансово-економічний стан.

Стратегічна інноваційна діяльність підприємств м'ясопереробної промисловості АПК має бути спрямована в бік удосконалення структури, основних засобів і технології виробництва, підтримки високих темпів розвитку й рівня прибутковості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. / Бондар Н.М. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 400 с.: іл.
2. Борщ Л.М. Інновації і інвестиції в реальному секторі економіки: перспективи розвитку / Л.М. Борщ // Економіка ринкових відносин. – 2008. – № 22. – С. 44-52
3. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – [Вид. 3-тє, без змін]. – К.: КНЕУ, 2006. – 528 с.: іл.
4. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болух, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – [Вид. 2-ге, перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / Ілляшенко С.М. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 504 с.
6. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: теорія і практика: Підручник / За ред. проф. А.Г. Загороднього. – [Вид. 2-ге, перероб. і доп.]. – Львів: Магнолія 2006, 2008. – 440 с.
7. Костенко Т.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: Навч. посібник для внз. / Костенко Т.Д. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.
8. Левицька І.В. Проблеми інтенсифікації відтворювальних процесів на підприємствах харчової промисловості / І.В. Левицька // Економіка харчової промисловості. – 2010. 3. – С. 14-17.
9. Сідун В.А. Економіка підприємства: Навчальний посібник / Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. – [Вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 356 с.
10. Стратегічне управління інноваційною діяльністю як основа економічної безпеки національної економіки: монографія / [М.В. Гаман, О.І. Дацій, Х. Корецький та ін.]. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», 2008. – 281 с.
11. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток промисловості України: тенденції та закономірності / Л.І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С. 82-97.